

СУТНІСТЬ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядаються сутність, основні ознаки та особливості валеологічної культури майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: культура, валеологічна культура, валеологія, соціальний працівник.

В статье рассматриваются сущность, основные характеристики и особенности валеологической культуры будущего социального работника.

Ключевые слова: культура, валеологическая культура, валеология, социальный работник.

The article considers essence, signs and features of social workers's valeological culture.

Key words: culture, valeological culture, valeology, social worker.

Постановка проблеми. В умовах нової освітнянської парадигми, соціально-економічних перетворень підготовка висококваліфікованих соціальних працівників стає умовою подолання негативних тенденцій у сучасному українському суспільстві. Дана ситуація вимагає від системи освіти підготовку соціальних працівників високого рівня професіоналізму, одним з основних складових якого є сформованість валеологічної культури. У зв'язку з цим виникає потреба у розкритті сутності, основних особливостей та ознак валеологічної культури соціального працівника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загалом питання формування валеологічної культури майбутніх соціальних працівників, не зважаючи на свою актуальність, не отримало достатнього ступеня розкриття в сучасній науці. Але окремі аспекти окресленої тематики добре розкриті. Зокрема, питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників представлено у працях вітчизняних науковців: І. Звереві, Л. Тюпті, А. Капської, С. Харченка, Т. Семігіної та ін.; у публікаціях російських дослідників: С. Тетерського, Є. Холостової, В. Курбатова та ін.

Значущість проблеми формування валеологічної культури, валеологічної освіти досліджували Т. Бойченко, І. Брехман, Є. Вайнер, В. Колбанов, Н. П'ясецька, О. Бондаренко, Ю. Бойчук та ін.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є розкриття сутності та особливостей валеологічної культури майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Для кращого розуміння сутності поняття «валеологічна культура соціального працівника» необхідно проаналізувати

визначення понять «культура» та «валеологічна культура», визначити співвідношення між ними. Культура в системі поведінкових і професійних цінностей займає провідне місце, оскільки і знання, і сформовані вміння втілюються в переконаннях, характері особи, яка, присвоюючи їх, починає ними керуватись у напрямку осмислення сенсу життя, успіху в професійній діяльності. А вміння узгоджувати свої дії, вчинки з іншими людьми, з довкіллям є показником високої внутрішньої та зовнішньої культури [10].

Поняття «культура» є багатограним і тому в процесі визначення його сутності, структури, специфіки можливі різні підходи. За визначенням Б. Кононенко, культура – це «специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної та духовної праці, у системі норм, духовних цінностей, ставленні до природи» [8, с. 116].

Аналізуючи сучасні уявлення про культуру, можна виділити наступні ключові характеристики: матеріальне виробництво; мова і інші допоміжні види комунікації; комплекс суспільних норм, моралі або система суспільно визнаних категорій, настанов, звичаїв. У цілому культура є важливим універсальним механізмом адаптації суспільства, людини до різноманітних умов, вимог, соціального середовища.

Дослідники звертають увагу на ціннісну природу культури. Так, І. Зязюн вважає, що культура зумовлює систему ціннісних уявлень кожної людини і регулює її індивідуальну, соціальну поведінку, є основою для постановки та здійснення різного роду завдань [4, с. 131].

Що стосується поняття «валеологічна культура», то до теперішнього часу його зміст у

науковій літературі трактується неоднозначно. Введенням цього поняття починається з виникненням валеології як науки, коли в науці починаються дискусії стосовно сутності даного феномена. Значна кількість вчених ототожнюють поняття «валеологічної культури» та «культури здоров'я» (М. Віленський, В. Казначеев, Л. Майборода, В. Петленко, Р. Серебряков). Проте ми вважаємо, що доцільно розділяти ці два поняття, адже під культурою здоров'я слід розуміти адаптивний і продуктивний план розвитку особистості, а під валеологічною культурою – переважно діяльність, пов'язану зі збереженням та покращенням здоров'я.

Так, сучасний дослідник Д. Колесов вважає, що валеологічна культура – це «культура формування правильного ставлення до здоров'я, заснованого на даних, отриманих в рамках педіатрії, фізіології, психології, суспільних наук» [9, с. 15]. Аналізуючи сутність даного феномена Є. Казін пояснює валеологічну культуру, як науку про моральне, фізичне і духовне здоров'я, що є невід'ємною частиною культурології [5, с. 12].

На думку А. Горшкової, при аналізі поняття «валеологічна культура», необхідно виокремити дві грані цього терміну:

– валеологічна культура як загально-філософська категорія, що характеризує специфіку взаємодії людини і суспільства і збереження і укріплення здоров'я в різні історичні епохи. Вона виражається через такі поняття, як валеологічна свідомість, валеологічний світогляд, валеологічне мислення, загальнолюдські гуманістичні ідеї, переконання та принципи, способи пізнання ті діяльності, норми і правила.

– валеологічна культура як інтегративна особистісна якість індивіда, що характеризується його поведінкою і діяльністю, що ґрунтуються на світогляді. Цей індивідуальний світогляд пов'язаний з індивідуальними уявленнями про світогляд, системою особистісних цінностей та цільових установок особистості. Індивідуальний світогляд формує ціннісне ставлення та мотиваційну сферу, що являється основою направленості особистості [13, с. 243].

Є. Торохова визначає валеологічну культуру як «соціально-психологічну діяльність індивіда, направлену на укріплення і збереження здоров'я, засвоєння норм, принципів, традицій здорового способу життя, що перетворює їх у внутрішнє багатство особистості» [14, с. 44].

В. Колбанов наголошує, що під валеологічною культурою особистості слід розуміти «не лише валеологічну обізнаність, але й динамічний стереотип поведінки, вироблений на основі істинних потреб, що сприяють здоровому способу життя, що визначає обережне ставлення до здоров'я оточуючих» [6, с. 132].

Е. Вайнер вважає, що «валеологічна культура виступає результатом валеологічної освіти та передбачає знання індивідом своїх генетичних, фізіологічних і психологічних можливостей,

методів і засобів контролю, збереження і розвитку свого здоров'я, вміння розповсюджувати свої знання на оточуючих» [3, с. 26]. В. Белов та Ф. Михайлович погоджуються з визначенням, запропонованим Е. Вайнером та додають, що «валеологічна культура – це потреба в збереженні здоров'я та її реалізація; розуміння здоров'я як особистої цінності; вміння розповсюджувати валеологічні знання на оточуючих» [1, с. 639].

У свою чергу Г. Кривошеєва пояснює сутність валеологічної культури як «якісне утворення особистості, яке виявляється в єдності духовних, біологічних, психологічних і соціальних факторів, що визначають її спосіб життя і гуманістичний смисл буття. Вона зумовлює подальший розвиток усіх різновидів культур і передбачає формування людини як цілісного індивіда, охоплюючи усі сторони її життя. Валеологічна культура покликана перетворити будь-яку сферу діяльності людини на засіб фізичного і духовного самовдосконалення, самооздоровлення. Валеологічна культура особистості характеризує її ставлення до життя, до свого здоров'я, прагнення до самопізнання» [7, с. 7].

Н. П'ясецька зазначає, що валеологічна культура особистості є найважливішою якісною характеристикою рівня розвитку, способом і мірою реалізації сил [11, с. 297]. У свою чергу Ю. Бойчук підкреслює, що валеологічна культура виступає складовою загальної культури, що спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я людини [2, с. 141].

Цікавим є розуміння валеологічної культури В. Скуміна як «фундаментальної науки про людину і її здоров'я, інтегрованої галузі знань, що розробляє та вирішує теоретичні і практичні завдання гармонійного розвитку духовних, психічних і фізичних сил людини, її оптимальної біосоціальної адаптації та створення здорового середовища життя» [12, с. 14].

Аналіз поняття «валеологічна культура» дає змогу зробити висновок, що єдиного підходу до розуміння його сутності в сучасній науковій думці не існує. Дослідники пропонують своє розуміння даного феномена, залежно від того, яку категорію розглядають (учнів, студентів, представників певної професії).

Проаналізовані нами підходи до розуміння сутності окресленого питання в контексті формування валеологічної культури майбутніх соціальних працівників дозволяє зробити висновок, що запропоновані визначення мають свої переваги та недоліки. Наприклад, розуміння валеологічної культури як особистісної якості індивіда (А. Горшкова, В. Белов, В. Колбанов та інші) відображає роль суб'єктивних чинників у процесі збереження та укріплення власного здоров'я, проте не зосереджує уваги на ролі освіти, навколишнього середовища в цьому процесі. Сприйняття валеологічна культура як теорії і практики збереження та укріплення здоров'я індивіда (Є. Казін, М. Романцов, В. Скумін та інші) підкреслює наявність наукових засад у

процесі формування валеологічної культури особистості, проте не розкриває суть практичного аспекту втілення цих ідей.

Розгляд валеологічної культури як підсистеми загальної культури особистості (Л. Пакушина, Н. Панова, С. Симоненко та інші) зосереджує увагу на аксіологічних аспектах даного феномену, його залежності від загального рівня розвитку культури особистості, але не розкриває необхідності формування валеологічної культури у представників певної професії.

Розуміння валеологічної культури як складової професіоналізму особистості (Ю. Бойчук, В. Коваль, Н. П'ясецька та інші) найбільш точно відповідає предмету нашого дослідження, адже розкриває її суть з точки зору необхідності включення у процес професійної підготовки елементів валеологічної освіти. Підкреслює важливість наявності валеологічної культури, як професійної ознаки представників окремого виду професії.

Валеологічна культура як складова професіоналізму особистості розглядалась у контексті

різних спеціальностей: учителів, офіцерів, вихователів, педагогів тощо, водночас питання валеологічної культури майбутніх соціальних працівників не було предметом детального розгляду сучасних науковців. Тому вважаємо за доцільне надати власне розуміння поняття «валеологічна культура соціального працівника». Отже, валеологічна культура соціального працівника – це складова його професіоналізму, що характеризується валеологічною обізнаністю, потребою в збереженні здоров'я та її реалізації, вмінням розповсюджувати валеологічні знання на клієнтів.

Висновки. Розглянувши сутнісні характеристики та особливості валеологічної культури особистості, можна підсумувати, що дане поняття «валеологічної культури» є відносно новим у науковій літературі. Кожен із дослідників даного феномену пропонує своє розуміння його сутності. Жодне з визначень, яке нам вдалось знайти, не розкриває сутності валеологічної культури соціального працівника, тому виникає необхідність у розробці власного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белов В. И. Валеология: здоровье, молодость, красота, долголетие / В. И. Белов, Ф. Ф. Михайлович. – М. : [б. в.], 1999. – 639 с.
2. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура: теоретико-методологічні аспекти : [монографія] / Ю. Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.
3. Вайнер Э. Н. Валеология : [учебник для вузов]. – 6-е изд. / Э. Н. Вайнер. – М. : Флинта: Наука. – 2008. – 416 с.
4. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : УФІМБ, 1997ю – 320 с.
5. Казин Э. М. Основы индивидуального здоровья человека: Введение в общую и прикладную валеологию : [учебн. пос. для студентов высших учеб. заведений] / Э. М. Казин, Н. Г. Блинова, Н. А. Литвинова. – М. : ВЛАДОС. – 2000. – 192 с.
6. Колбанов В. В. Валеология: основные понятия, термины и определения / В. В. Колбанов. – СПб. : ДЕАН. – 1988. – 256 с.
7. Колесов Д. В. Валеология – новое направление в педагогических науках / Д. В. Колесов // Валеология в школе. – 1977. – № 7. – С. 15–19.
8. Кононенко Б. И. Основы культурологии: курс лекций / Б. И. Кононенко. – М. : Инфра, 2002 – 207 с.
9. Кривошея Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету: автореферат дис. на здобуття наукового ступня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. Л. Кривошея. – Луганськ, 2001. – 20 с.
10. Могильський А. П. Культура і особистість : [монографія] / А. П. Могильський. – К. : Вища школа, 2002. – 302 с.
11. П'ясецька Н. А. Валеологічна культура як фактор особистісного професійного розвитку майбутнього вчителя / Н. А. П'ясецька, М. О. Шпильова // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 26. – С. 296–300.
12. Скумин В. А. Культура здоровья – фундаментальная наука о человеке / В. А. Скумин. – Новочебоксарск : ТЕРОС, 1995. – 132 с.
13. Строкань В. В. Сущность и значение формирования валеологической культуры студентов высших учебных заведений / В. Строкань, С. Коссе // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 10. – С. 242–244.
14. Торохова Е. И. Валеология: Словарь-справочник / Е. И. Торохова. – М. : Флинта: Наука. – 2002. – 344 с.

Рецензенти: Мещанінов О. П., д.пед.н., професор;
Васильєв Я. В., д.психол.н., професор.

© Файчук О. Л., 2012

Дата надходження статті до редколегії 21.04.2012 р.

ФАЙЧУК О. Л. – аспірант кафедри соціальної роботи, психології і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: валеологія, валеологічна освіта, професійна освіта соціальних працівників.